

‘Altijd troosten’

Belgische verpleegsters tijdens de Eerste Wereldoorlog

“Soms genezen, dikwijls verlichten, altijd troosten”, stond er tijdens de Eerste Wereldoorlog op het speldje van de verpleegsters van het hospitaal L’Océan in De Panne. De zin vatte perfect de rol van Belgische verpleegsters in de oorlog samen. Ze waren met minstens 800, vaak nog maar net of zelfs helemaal niet opgeleid, en aan het werk in moeilijke omstandigheden. Toch slaagden ze er geleidelijk in respect af te dwingen voor het verpleegkundig beroep, dat voor de oorlog geen gunstige reputatie had.

Tot het einde van de negentiende eeuw waren voornamelijk religieuzen verantwoordelijk voor het verschaffen van verpleegkundige zorgen. Professionele scholing was daarbij onbestaand. In 1882 kwam daar voor het eerst verandering in, toen de stad Luik een theoretische en praktische cursus voor lekenverpleegsters organiseerde. Bij gebrek aan leerlingen werd die opleiding echter twee jaar later al stopgezet.

Een moeizame start...

Ook Brussel gaf in dezelfde periode een eerste aanzet: in 1883 stelde de liberale burgemeester Karel Buls tevergeefs voor om een verpleegstersschool op te richten, en vier jaar later startte de socialistische arts César De Paepe met de organisatie van een beperkte verpleegstersopleiding.

Die eerste initiatieven hadden af te rekenen met heel wat tegenstand en vooroordelen: de kloosterorden vreesden voor de aantasting van hun monopoliepositie, terwijl het geneeskundig corps bang was voor een aantasting van zijn gezag. Ook de gegoede burgerij haalde de neus op voor het in haar ogen minderwaardige beroep van verpleegster. Verpleegsters hadden toen het statuut van dienstmeid en konden soms amper lezen en schrijven.

*Verpleegkundige zorg door de Zusters van Liefde in een hospice in Gent
(Archief Zusters van Liefde, Gent)*

Ondanks de weerstand ging in 1902 een tweejarige opleiding voor lekenverpleegsters van start in het Stuyvenberghospitaal in Antwerpen. De echte doorbraak kwam er in 1907: in dat jaar zagen in Brussel niet minder dan drie opleidingen het licht. Onder impuls van de Raad der Godshuizen – de voorloper van het huidige OCMW – startte in het Sint-Janshospitaal een tweejarige opleiding. De Brusselse chirurg Antoine Depage begon zelfs met een driejarige opleiding. Als reactie op die beide opleidingen voor lekenverpleegsters, ging kort daarna ook de katholieke verpleegstersschool Sint-Camillus van start met een eenjarige opleiding.

Kandidaat-verpleegsters in de school van dokter Depage (Archief Belgische Rode Kruis, Brussel)

Vooroorlogse diploma's

De wetgever reageerde opvallend snel op de nieuwe opleidingen. Op 4 april 1908 werd een koninklijk besluit goedgekeurd, waardoor verpleegsters voortaan over een bekwaamheidsdiploma moesten beschikken om hun beroep te mogen uitoefenen. Vanaf dan organiseerde de overheid tweemaal per jaar cursussen en examens voor dat diploma. Tussen 1909 en 1914 werden niet minder dan 4200 diploma's uitgereikt. De voorbereidende cursussen boden een beperkte en voornamelijk theoretische opleiding, terwijl de vorming van de verpleegstersscholen uitgebreider en veel praktijkgericht was. Die scholen leidden in dezelfde periode 300 verpleegsters op.

Die verschillende verpleegstersopleidingen liepen tijdens de Eerste Wereldoorlog gewoon door. Ze ondervonden verrassend genoeg weinig tot geen hinder vanwege de Duitse bezettende overheid. Heel wat jonge vrouwen voelden zich aangesproken door het perspectief om gewonden te verzorgen, maar ook het vooruitzicht op werkzekerheid speelde een rol. De overheid reikte tijdens de oorlog 1500 diploma's uit, terwijl de verpleegstersscholen in Brussel en Antwerpen 200 verpleegsters een meerjarige opleiding verschafte. Een aantal van hen kwam terecht in hospitaal in bezet België, anderen slaagden erin om hun druk gesolliciteerde diensten aan te bieden in de fronthospitalen.

Een stoomcursus in Londen

In 1915 ging onder impuls van de Belgische dokter Charles Jacobs in het *King Albert's Hospital* in Londen ook een stoomcursus van start voor Belgische vrouwen die naar Groot-Brittannië waren gevlucht. Er werden 150 verpleegsters opgeleid, die dan meteen naar hospitaal in niet-bezet België of Noord-Frankrijk werden gestuurd. Ze vervingen er Britse verpleegsters, die in het begin van de oorlog hun hulp hadden aangeboden aan *poor little Belgium*.

Door de inzet van al die gediplomeerde Belgische verpleegsters veranderde het beeld van hun beroep in de loop van de oorlog. In de eerste oorlogsmaanden heerste er nog veel wantrouwen tegenover die jonge vrouwen, die omgingen met naakte mannenlichamen en het aandurfd en hen *onder de gordel* te verzorgen. Grote delen van de bevolking vonden hun gedrag aanstootgevend, ze werden soms zelfs als prostituees betiteld.

“Nooit zal of kan ik die goede Zuster vergeten”

Door hun deskundige zorgen en de groeiende waardering voor hun werk maakte dat wantrouwen geleidelijk plaats voor het beeld van de verpleegster als moeder en als toonbeeld van zorg: goed opgeleide vrouwen die dag en nacht klaarstonden om de gewonden te genezen, verlichten en/of troosten. “Nooit zal of kan ik die goede Zuster vergeten”, schreef een gewonde soldaat op het einde van de oorlog in het poëziealbum van een Belgische verpleegster. Het illustreerde de

sterk gewijzigde houding tegenover het verpleegstersberoep in de loop van de oorlog.

Belgische verpleegsters in het Elisabethhospitaal in Poperinge (privéarchief Florence de Moreau, Louvignies)

Fysiotherapie, een nieuwe techniek tijdens de oorlog (Archief Belgische Rode Kruis, Brussel)

Tijdens de oorlog werden verschillende verpleegkundige praktijken toegepast, die vaak gebruikmaakten van nieuwe medische technieken. De omgang met gewonde soldatenlichamen en met de dood was vaak zeer confronterend voor de verpleegsters. Velen hadden te kampen met vermoeidheden en ziekten, die een negatieve invloed uitoefenden op hun werk. De fysieke en psychische belasting was vaak zeer groot. De oorlog had dan ook voor veel verpleegsters ingrijpende gevolgen op hun verdere leven.

“In de oorlog worden alle gevoelens veel feller”

De Brusselse verpleegster Jane de Launoy, die de hele oorlog in het hospitaal *L’Océan* in De Panne werkte en er dagelijks een dagboek bijhield, schreef meteen na de oorlog: “Ik ben gelukkig, zeker, ja, ja... maar ik heb het geloof in het leven verloren. Mijn illusies heb ik voor altijd begraven? Want ik heb ook de slechte kanten van de mens leren kennen. Ik heb intens geleefd, in de oorlog worden alle gevoelens veel feller. De formidabele oorlogservaring zal me over alle kunstmatig gedoe als een wegwijzer zijn...” In tegenstelling tot enkele collega’s, zou de Launoy na de oorlog niet langer als verpleegster actief zijn.